

HANNA KOCIEMSKA

hanna.kociemska@ue.wroc.pl

*Teorie wyboru publicznego i wyboru społecznego a partnerstwo
publiczno-prywatne w ujęciu heterodoksyjnym*

Theory of Public Choice, Theory of Social Choice and Public-Private Partnership in a Heterodox Approach

Słowa kluczowe: partnerstwo publiczno-prywatne; teoria wyboru publicznego; heterodoksja w finansach

Keywords: public-private partnership; theory of public choice; heterodox approach in public finance

Kod JEL: H70; H11; H49

Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest interpretacja ujęcia heterodoksyjnego partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) w teorii wyboru publicznego i teorii wyboru społecznego. Jest to element szerszych badań autorki, ukierunkowany na wskazanie możliwości przenikania wybranych elementów teorii finansów publicznych i teorii finansów islamskich w projektach PPP.

Heterodoksja w ekonomii stosuje rozwojowe podejście do gospodarki. Analizuje interdyscyplinarnie zjawiska ekonomiczne w aspekcie społecznym, historycznym, religijnym. Nie zalicza się do ekonomii głównego nurtu, często stojąc w opozycji do niej. Stąd poszukiwanie teoretycznych interpretacji PPP w ujęciu heterodoksyjnym na kanwie teorii wyboru publicznego i teorii wyboru społecznego. Coraz bardziej zmieniająca się rzeczywistość gospodarcza w wielu krajach skłania do poszukiwania nowych rozwiązań szczególnie w zakresie finansów publicznych, w tym zmiany

sposobów realizacji funkcji państwa. Postulaty wzbogacania nauki o ekonomię heterodoksyjną uwidoczniły się w wypowiedziach wielu naukowców (w tym polskich) na IX Kongresie Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Mówili o tym m.in. prof. Jerzy Hausner czy prof. Grzegorz Kołodko, podkreślając, iż globalny kryzys gospodarczy prowokuje rewizję szeregu ustaleń neoklasycznej ekonomii, a sama ekonomia będzie ewoluować w kierunku nauki coraz bardziej interdyscyplinarnej [*Ekonomia dla przyszłości...*, s. 58].

Wspomniane ujęcie heterodoksyjne PPP według autorki powinno oznaczać: odejście od wyłącznej maksymalizacji zysku jako celu inwestycji; szersze ujęcie dobrobytu społecznego w planach finansowych realizowanych inwestycji; ściślejszą, długoterminową współpracę podmiotów publicznych i prywatnych przy większym wykorzystaniu aktywów podmiotów publicznych, a mniejszym posługiwaniu się długiem; możliwość przenikania wybranych elementów finansów konwencjonalnych¹ i finansów islamskich w realizacji publiczno-prywatnych projektów inwestycyjnych [Kociemska, 2017, s. 155]. PPP jest kluczowym sposobem osiągnięcia procesu konwergencji elementów systemów finansowych, ponieważ dowodzi możliwości długoterminowej współpracy partnerów działających według różnych filarów nauki o finansach. Podejście heterodoksyjne w PPP powinno: odrzucić wybór optymalny w rozumieniu Pareto; zmienić funkcję użyteczności Arrowa w rozwiniętą ideę społecznej użyteczności biznesu; wprowadzić rzeczywistą społeczną odpowiedzialność biznesu nie tylko dla podmiotów publicznych, ale i prywatnych; unikać konfliktu agent – pryncypał przez przyjęcie z góry określonych celów i z góry oznaczonego wyniku finansowego.

W przypadku inwestorów w PPP wpisanie się w ujęcie heterodoksyjne oznaczać by musiało, że: celem spółki PPP jest dostarczenie społeczeństwu określonej ilości i jakości dóbr publicznych z zadowalającym zyskiem dla właścicieli; projekty inwestycyjne są realizowane według nurtu społecznej odpowiedzialności biznesu; zakłada się stworzenie takiej umowy spółki PPP, w której zawsze z góry określona część nadwyżek finansowych jest przekazywana na rzecz wskazanych, uprawnionych podmiotów, przy jednoczesnym zapewnieniu zysku dla inwestorów, oraz dostatecznej ilości i jakości dóbr publicznych dla społeczeństwa; inwestor prywatny nie maksymalizuje chęci zysku na rzecz możliwej do uzyskania, z góry określonej wartości zysku.

1. Teoria wyboru publicznego a PPP

Z punktu widzenia przenikania wybranych elementów finansów islamskich i konwencjonalnych w PPP istotna do przeanalizowania jest teoria wyboru publicznego. Zalicza się ją do ekonomii instytucjonalnej, według której jakość instytucji decyduje

¹ Umownie przyjęto określenie finansów konwencjonalnych jako: system konwencjonalnych zasad finansów, dalej nazywany systemem konwencjonalnych finansów (finansów zachodnich), obejmujący obszar Europy, Ameryki, wschodniej Azji.

o sprawności i efektywności funkcjonowania sfery publicznej oraz ekonomicznej. Zatem jakość współpracy podmiotu prywatnego i publicznego decyduje o sprawności i efektywności sfery publicznej oraz ekonomicznej partnerstwa publiczno-prywatnego [Wilkin, 2012, s. 11]. Instytucjonaliści podkreślali, że przedmiotem wyboru ekonomicznego są nie tylko różne cele i sposoby korzystania z zasobów produkcyjnych, ale też instytucje mogące ułatwić lub utrudnić ich funkcjonowanie. Istotne z punktu widzenia dochodzenia do kompromisu obu typów inwestorów byłyby stosunki własności i rodzaje zawieranych umów pomiędzy partnerem publicznym i prywatnym.

Ważną interpretacją tej teorii na PPP jest założenie ekonomii, że potrzeby człowieka są nieograniczone, natomiast zawsze ograniczone są zasoby służące ich zaspokajaniu. Dotyczy to potrzeb każdego społeczeństwa, niezależnie od religii, położenia geograficznego czy poziomu dobrobytu. W myśl idei funkcjonowania podmiotów publicznych potrzeby społeczeństwa w zakresie korzystania z usług publicznych będą istniały zawsze, natomiast coraz bardziej zmieniają się zasoby, jakimi podmioty publiczne dysponują do zaspokajania potrzeb społeczności [Kociemska, 2015, s. 161]. Taka sytuacja stanowi jedną z kluczowych przesłanek stosowania PPP w praktyce gospodarczej, a szczególnie ujawni się w krajach najbardziej potrzebujących wielopłaszczyznowego rozwoju, jak np. region Afryki Subsaharyjskiej. Z jednej strony istnieje stała konieczność zaspokajania potrzeb społeczności, a z drugiej strony brak jest wystarczających środków finansowych dla dostarczenia wymaganej ilości i jakości usług publicznych tym społeczeństwom.

W finansach konwencjonalnych stały obowiązek świadczenia usług czy dostarczania dóbr publicznych wprowadzają ustawy konstytucyjne i kolejne akty normatywne, szczególnie dla określonych rodzajów podmiotów publicznych czy samorządowych. W islamie (aktualnie dominującej religii w regionie Afryki Subsaharyjskiej) podstawowym prawem nakładającym obowiązek zapewniania dóbr publicznych i szeroko rozumianego dobrobytu społecznego jest Koran. Podstawą do dostarczania takich dóbr i usług jest zawsze stosunek umowny. Niezaprzeczalnie zatem wiąże się to z teorią kontraktu, w ramach ekonomii instytucjonalnej. Dla inwestorów islamskich istota kontraktu i dotrzymywania kontraktowego charakteru współpracy ma znaczenie kluczowe [Tabash, Dhankar, 2014, s. 52]. Tym samym długoterminowe umowy spółek celowych znajdują powszechną akceptację w systemie finansów islamskich oraz uwarunkowaniach teoretycznych finansów publicznych.

Zawarcie umowy o PPP w ujęciu heterodoksyjnym to sposób na eliminowanie niepewności czy ryzyka współpracy, dysproporcji w dostępie do informacji i wiedzy każdej ze stron, a wreszcie zabezpieczenia przed niewywiązaniem się z osiągnięcia deklarowanych celów takiej współpracy. Według Williamsona każdy problem społeczny, który wiąże się z obietnicą i złożeniem zobowiązania, można ująć w formę kontraktu [Williamson, 2000]. Podejście kontraktowe jest przydatne w wyborze makroekonomicznych rozwiązań instytucjonalnych (tu formuły PPP), jak również poza sferą stosunków gospodarczych, tj. głównie na kanwie akceptacji społecznej projektów (kluczowego aspektu powodzenia projektów PPP). Strony umowy po-

dejmują działania ukierunkowane na maksymalizację swojej użyteczności, mając jednocześnie świadomość niepełnej wiedzy, niepewności co do rezultatów tych działań i niepewności zachowań innych uczestników transakcji oraz jej otoczenia. Zawieranie kontraktów (tu: PPP) chroni partnerów przed niepewnością i oportuniźmem. Dążenie do asekuracji już na etapie zawierania umowy jest tym silniejsze, im większe są wspomniane obszary ryzyka. Stąd długoterminowa współpraca umowna w PPP stała się zasadniczym środkiem do osiągnięcia celów partnerów.

NEI przez analogię do klasycznego *homo oeconomicus* podmiot kontraktujący z góry skłonny jest do kompromisu, którym jest umowa o PPP określająca prawa i obowiązki uczestników wymiany, oraz do ponoszenia kosztów transakcyjnych (tj. kosztów jej zawierania i realizacji). Podobnie kluczowym narzędziem porozumienia konsensualnego w islamie jest umowa. W myśl teorii wyboru publicznego spójności we fragmentach obu systemów konwencjonalnego i islamskiego, przenikających się w PPP, można doszukać się nie tylko w istocie zapisów umownych, ale i w aspekcie dbałości o jakość instytucji publicznej. Teoria opisuje mechanizmy podejmowania decyzji (w tym politycznych) dotyczących redystrybucji środków publicznych, ich beneficjentów, ponoszących koszty oraz powstawania renty politycznej i jej skutków [Ząbkowicz, 2003, s. 813].

Pierwszorzędnym celem podmiotu publicznego – czy to konwencjonalnego, czy islamskiego – jest zapewnianie dobrobytu społeczeństwu. W teorii wyboru publicznego efektywność instytucji publicznej jest oceniana przez pryzmat jakości i skuteczności dostarczania oczekiwanych dóbr i usług społeczeństwu. Instytucja państwa czy podmiotu publicznego może być zatem rozumiana jako narzędzie ułatwiające korzystanie z dóbr lub ich wytwarzanie. Dla inwestorów islamskich kluczowym elementem oceny podmiotu publicznego jest realność wykonywanej pracy związana z wytwarzaniem konkretnych aktywów służących dobrobytowi społecznemu w myśl założeń Koranu. Oba rodzaje celów działalności podmiotów publicznych konwencjonalnych i islamskich można wypełniać przez realizację inwestycji w formule PPP i przyjętych założeń ujęcia heterodoksyjnego.

2. Teoria wyboru społecznego a PPP

Elementem teorii wyboru publicznego jest również powszechna akceptacja instrumentów finansowych czy konstrukcji organizacyjno-prawnych, możliwych do zastosowania dla realizacji celów publicznych lub prywatnych inwestorów. W świecie islamu aspekt wyboru instrumentów finansowych czy form współpracy kontraktowej należy interpretować przez pryzmat religijno-społeczny i w tym ujęciu można doszukiwać się podobieństw z nurtem teorii wyboru społecznego. Wzajemne funkcje islamskich podmiotów publicznych oraz społeczności muzułmańskich w zakresie kreowania gospodarki służącej maksymalizacji dobrobytu społecznego opierają się na następujących obowiązkach: obowiązkiem społeczności islamskiej jest zwiększenie

dostępu do każdej gałęzi przemysłu i wiedzy; obowiązkiem społeczności islamskiej jest uczestnictwo w wiodących gałęziach przemysłu i wiedzy. Ponadto państwo powinno odgrywać wiodącą rolę w procesie kształtowania produkcji i planowania działalności publicznych przedsiębiorstw oraz ma prawo nabywać i dystrybuować zasoby celem maksymalizacji poziomu realizacji celów społecznych, może również wkraczać na pole aktywności gospodarczej jako centralny planista i nadzorca [Adamek, 2014, s. 53]. Nadrzedną wartością gospodarowania zasobami publicznymi w islamie jest jednak dobrobyt społeczności lokalnej. Ma to swoje podłoże zarówno w filarach religijnych Koranu, jak i prawa *Shariah*. Zgodnie z nimi gospodarowanie wszelkimi zasobami danymi od Allaha [Koran, Sura II, w. 284] powinno spełniać cechy: użyteczności, służebności, odpowiedzialności. Użyteczność należy tu utożsamiać z przejrzystością postępowania zgodnego z filarami religijnymi, tj. niepodejmowania zakazanych transakcji gospodarczych, wypełniania zobowiązań *Zakah* (*Zakat*) i aktywności w obszarze społecznej odpowiedzialności. Wymienione wyżej aksjomaty roli państwa i społeczeństwa w finansach islamskich w pełni wpisują się w zasady PPP.

Podstawowymi zasadami PPP są:

- zwiększenie dostępu do usług publicznych (jest to cel tworzenia PPP),
- występowanie w kluczowych obszarach gospodarki, za które odpowiedzialne są władze publiczne lub samorządowe,
- podmiot publiczny może odgrywać kluczową rolę we współpracy z partnerem prywatnym, zwłaszcza w obszarze zapewnienia określonego dostępu i jakości oferowanych usług publicznych,
- partner publiczny z założenia nie działa dla zysku (nigdzie, w żadnych aktach stanowiących podmiotów publicznych i samorządowych, nie ma mowy o konieczności maksymalizacji funkcji zysku dla nich, a wręcz przeciwnie – maksymalizacji funkcji użyteczności dla społeczeństwa),
- podmiot publiczny może pełnić rolę planującego PPP, a zawsze powinien sprawować nadzór nad zapewnieniem przez podmiot PPP określonej ilości i jakości usługi publicznej.

Kluczowe cechy PPP z punktu widzenia partnera publicznego współgrają ze zidentyfikowaną rolą państwa w ekonomii islamskiej. Teoria wyboru społecznego ma dużo większe znaczenie aniżeli tylko społeczną odpowiedzialność działalności państwa i jednostek, możliwą do zrealizowania niezależnie od ustroju ekonomicznego lub religijnego państwa.

Teoria wyboru społecznego powstała pod koniec XVIII w. w odpowiedzi na potrzebę ulepszenia sposobów podejmowania decyzji zbiorowych. Jej intensywny rozwój nastąpił w XX w. wraz z opublikowaniem w 1951 r. monografii *Social Choice and Individual Values* Arrowa. Dalszy istotny wkład do rozwoju tej teorii wnieśli inni nobliści: Buchanan (1986), Harsanyi, Nash, Selten (1994), a przede wszystkim Sen – otrzymał on nagrodę Nobla w 1998 r. za pracę nad ekonomią dobrobytu, w której dowodził, że głód nie wynika z niedoborów żywności, lecz ze złej dystrybucji. Sen jest współtwórcą Wskaźnika Rozwoju Społecznego [Amartya Sen].

Zgodnie z wybranymi, wymienionymi osiągnięciami wskazanych naukowców decyzje społeczne zawsze muszą być podejmowane za pomocą wyraźnie określonej metody. To odróżnia je od subiektywnie podejmowanych decyzji indywidualnych. Wybór metody decyzyjnej, która zostanie zastosowana w danej sytuacji, niejednokrotnie rozstrzyga o tym, jaka decyzja społeczna zostanie podjęta. W związku z tym zrozumiałe są spory o to, którą z możliwych metod (np. ordynacji wyborczych) należy zastosować.

Islamskie instytucje publiczne funkcjonują zawsze w zgodzie z prawem *Shariah*. Nadrzędnym celem w zapisach tego prawa jest szerzenie sprawiedliwości stanowiącej naturalny cel moralny. Każdy muzułmanin, ale i gospodarujący środkami finansowymi, nie musi domagać się sprawiedliwego traktowania, bo wierzy, że są one objawione i obowiązują zgodnie z zasadami Koranu i prawa *Shariah*, a tym samym nie podlegają wyborom. Zasady moralne i normy religijne tworzące *Islamic Moral Economy* (IME) stanowią filary gospodarek islamskich. Moralna Ekonomia Islamu opiera się na jednostce *homo islamicus*, której normy zachowań są zgodne z zasadami islamu, niezależnie od sfer politycznych czy gospodarczych. Jednolity styl życia i gospodarowania oznacza brak rozdzielania kwestii religijnych od świeckich i gospodarczych, dzięki czemu jednostka osiąga zbawienie i życie pozagrobowe [Asutay, Yilmaz, 2015]. Relacja pomiędzy społecznością lokalną a Państwem jest inna niż w gospodarkach konwencjonalnych. W prawie *Shariah* Państwo jest jedynie niejako narzędziem w rękach boga do zapewniania dobrobytu społecznego. Szerszym celem państwa jest natomiast stworzenie ram politycznych dla muzułmańskiej jedności i współpracy. Państwo musi stosować demokratyczne zasady na poziomie proceduralnym tak, że wybory dotyczące spraw bieżących mają być oparte na porozumieniu ze społecznościami lub ich przedstawicielami. Państwo musi odzwierciedlać indywidualne decyzje w zakresie wyboru społecznego, ale tak długo, jak te wybory są zgodne z *Shariah* [El-Awa, 1980].

Nawiązując do Buchanana (1974), należy zaznaczyć, że niewystępowanie funkcji dobrobytu społecznego Arrowa nie musi oznaczać, że społeczeństwo nie będzie zachowywać się demokratycznie. Wręcz przeciwnie – uważa on, że niespójności głosowania większościowego są nie tylko pozytywne, ale też korzystnie wpływają na społeczeństwa [Habib, 2002, s. 101–123]. Tym samym nie można zastosować wprost prawa Arrowa. Wskazał on na aksjomaty, które według niego powinna spełniać każda funkcja dobrobytu społecznego, ale jednocześnie dowiódł, że taka funkcja nie istnieje. Założeniami tej funkcji według Arrowa są:

- funkcja dobrobytu społecznego określona jest dla wszystkich profili oczekiwań indywidualnych,
- zasada Pareto: jeśli wszyscy jednomyślnie wybierają x nad y , to funkcja dobrobytu społecznego powinna przedkładać x nad y ; relacja społecznych oczekiwań względem alternatyw x i y może zależeć jedynie od preferencji indywidualnych względem tych alternatyw, oczekiwania indywidualne wobec innych alternatyw nie mają tu znaczenia; wykluczenie dyktatury – nie istnieje

taka osoba i para alternatyw x i y , że jeśli osoba ta silnie przedkłada x nad y , to relacja społeczna także przedkłada x nad y , niezależnie od preferencji indywidualnych [Arrow, 1951].

Okazało się jednak, że nie istnieje funkcja dobrobytu spełniająca jednocześnie wskazane aksjomaty i wykluczająca ustrój dyktatorski. Skoro nie ma możliwości wypełnienia funkcji Arrowa również w finansach islamskich, należy skupić się na samym procesie osiągania dobrobytu społecznego, a nie na funkcji wyboru społecznego. Wybór ten jest według islamu zapisany w prawie Koranu. Istnieją tam też wskazane ścieżki dochodzenia do dobrobytu społecznego. Jedną z nich jest *Zakat*. Stanowi on podstawowy instrument wzmacniający dobrobyt społeczny. *Zakat* oznacza redystrybucję bogactwa dzięki przeniesieniu nadwyżki dochodów na rzecz potrzebujących [Usami, Qazi, 2010, s. 5]. W przypadku, gdy powstaje wygenerowana nadwyżka zasobów finansowych powyżej akceptowalnej dla projektu wartości (tzw. *Nisaab*), wówczas środki takie są przekazywane nie tylko ubogim, ale także szerokiej grupie upoważnionych na zasadach względnej równości. Są wśród nich różne grupy społeczne, zawodowe itd. [Al Qardawi, 1986, s. 5–82]. Podział tych środków finansowych powinien obejmować wszystkie grupy uprawnionych beneficjentów. Jeśli jednak wpływy są zbyt małe, istnieje możliwość przeznaczenia określonej sumy środków finansowych na potrzeby wybranych grup uprawnionych. Wypełnia to zasadę jak największej użyteczności wolnych środków finansowych przez maksymalizację korzyści użytkowników. Gdyby niewielka kwota została przeznaczona w takiej samej części wszystkim beneficjentom, wówczas znacząco obniżono by użyteczność tych środków [Ethica Institute of Islamic Finance, 2013, s. 6].

Zakat jest ewidentnie instrumentem religijno-społeczno-finansowym. Dla partnerów prywatnych w PPP podział zysku powyżej poziomu *Nisaab* może stanowić innowacyjne rozwiązanie, dotychczas niestosowane w finansach konwencjonalnych. Redystrybucją dochodów zajmują się w konwencjonalnych finansach podmioty publiczne i samorządowe, pozyskując uprzednio środki finansowe m.in. z wpływów podatkowych. W strukturach PPP w ujęciu heterodoksyjnym, opartym na finansowych instrumentach islamskich, częściowo taką rolę przejmowałyby spółki celowe w ramach PPP. Z punktu widzenia realizacji społecznej użyteczności biznesu jest to model bardzo pożądanym dla każdego z typów inwestorów oraz odbiorców ostatecznych. Jednak warto zaznaczyć, że dziedzina publicznych finansów konwencjonalnych jest pozbawiona jakichkolwiek wpływów religijnych. Uregulowania prawne w zakresie redystrybucji dochodów publicznych nie mają żadnego związku z wiarą i religijnym porządkiem społecznym. Tym samym w praktyce gospodarczej inwestorzy prywatni musieliby z dużą ostrożnością podchodzić do kwestii zrozumienia instrumentu *Zakat*, starając się m.in. jak najbardziej precyzyjnie określić w umowie o PPP grupy wskazanych beneficjentów. Tym bardziej, że wśród uprawnionych do otrzymania środków finansowych z *Zakat* są m.in. „przychylni islamowi” czy osoby propagujące Islam, w tym ochotnicy biorący udział w dżihadzie i żołnierze broniący muzułmańskich krajów [National Zakat Foundation]. Można się zatem spodziewać,

że prywatni inwestorzy konwencjonalni nie zaakceptują takich kierunków podziału zysku i tylko na drodze negocjacji winni wcześniej ustalić kierunki przeznaczania wygenerowanych przez spółkę celową w PPP nadwyżek powyżej wartości *Nisaab* na rzecz społeczności lokalnych.

Z pewnością podejście do współpracy w projektach PPP powinno szeroko uwzględniać nie tylko zasady *Shariah*, być ukierunkowane na rozwiązywanie problemów społecznych, ale też z punktu widzenia inwestorów prywatnych zapewniać oczekiwany przez nich zysk. Prywatni inwestorzy już przed rozpoczęciem inwestycji znaliby maksymalne poziomy możliwego do zagospodarowania zysku, powyżej którego wszelkie nadwyżki muszą być redystrybuowane społecznie wskazanej grupie uprawnionych. Wygenerowana nadwyżka powyżej przyjętej w umowie kwoty *Nisaab* może być przekazywana na rzecz osób, dla których istnieje ograniczenie w możliwości korzystania z usług publiczno-prywatnych w ramach PPP. W praktyce gospodarczej określona grupa wskazanych beneficjentów mogłaby korzystać ze świadczonych usług publiczno-prywatnych bezpłatnie. Tym samym zrealizowano by warunek redystrybucji nadwyżek finansowych ponad zaakceptowany poziom, a jednocześnie wypełniono by cel prospołeczny samego przedsięwzięcia inwestycyjnego.

Biorąc pod uwagę kwestie powszechnej akceptacji społecznej, ważne jest również zwrócenie uwagi na inny element teorii wyboru społecznego. Istotna z punktu widzenia partnerów w PPP będzie akceptacja społeczna jednostek wobec działalności państwa (tu: partnera w PPP). Brak akceptacji społecznej dla projektów niezgodnych z prawem *Shariah* na pewno uniemożliwiłyby przeprowadzenie planowanej inwestycji. Jednak idea PPP stanowi, iż celem realizacji takich inwestycji dla partnerów publicznych jest dostarczenie społeczeństwu oczekiwanych usług i dóbr. Tym samym działalność PPP musi być podporządkowana celowi nadrzędnemu, jakim jest satysfakcja społeczności z dostępu do określonej ilości usługi publicznej i jej adekwatnej jakości. Taka interpretacja teorii wyboru społecznego zyskałaby uznanie w społecznościach islamskich oraz wśród inwestorów w partnerstwie. Kluczowym działaniem dla partnerów w PPP jest jednak określenie w umowie o PPP precyzyjnych wskaźników rezultatu oczekiwanego przez społeczność w zakresie ilości i jakości oferowanej usługi publicznej, w tym dostępności do usługi publiczno-prywatnej.

Podsumowując, wspomniana teoria wyboru społecznego stanowi tożsamą dla świata islamskiego zasadę powszechnej akceptacji wyboru publicznego, w tym kierunków i sposobów realizacji inwestycji. Dla każdego rodzaju inwestorów daje teoretyczne podwaliny ograniczenia kluczowego ryzyka, jakim jest brak akceptacji społecznej projektu inwestycyjnego i może być w pełni akceptowana oraz wdrażana przez partnerów w PPP. Sam proces wyboru publicznego jest ograniczony do realizacji założeń Koranu i prawa *Shariah*, gdzie rolą państwa, a zatem i spółki publiczno-prywatnej, jest jedynie wypełnianie tych założeń. Maksymalizacja zysku pożądana przez inwestorów konwencjonalnych jest ograniczona do pewnego poziomu. Założyć zatem trzeba pewną swego rodzaju uczciwość, wyrozumiałość partnerów w PPP, daleką od założeń konwencjonalnych rynków finansowych, gdzie

nadwyżki finansowe ponad określony poziom *Nisaab* są przeznaczane na szeroko rozumiane cele społeczne, a nie dla właścicieli. Inwestorzy w PPP muszą odpowiedzieć na pytanie: jaka wartość zysku jest już dla nich wystarczająca i – niezależnie od kwot przekraczających tę wartość – pogodzić się z ideą przekazania środków finansowych wskazanym grupom uprawnionych.

Z punktu widzenia teorii finansów konwencjonalnych może prowadzić to do konfliktu agent – pryncypał oraz hazardu moralnego. Jednak narzucającym limit zysków nie jest pryncypał, lecz niekwestionowany system religijno-społeczny przedkładający maksymalizację zysku jednostki nad prospołeczny charakter funkcjonowania gospodarczego podmiotów. Nadrzędnym celem realizacji inwestycji konwencjonalno-islamskich w PPP powinien być konsensus dwóch celów: maksymalnego zysku i maksymalnego dobrobytu społecznego. Chociaż, za Kuranem [1995, s. 159–163], normy religijne nie są w stanie w pełni przewyższać dążeń jednostki do maksymalizacji jej indywidualnego zysku, to struktury transakcji konwencjonalno-islamskich będą w pierwszej kolejności poddane konwencjonalnym celom opłacalności, a następnie celom wypełniania nakazów religijnych. Tym samym od inwestorów islamskich należy oczekiwać redefiniowania pojęcia maksymalizacji celu społecznego, a od inwestorów konwencjonalnych – redefiniowania pojęcia maksymalizacji zysku. Takie postępowanie powinno prowadzić do osiągnięcia konsensusu pomiędzy „zachowaniem maksymalizującym zysk” dla jednego partnera, które jest opłacalne, ale nie zawsze etyczne, a prospołecznym zachowaniem drugiego partnera, które jest etyczne, ale często nieopłacalne. Wybór formy takiej kompromisowej współpracy będzie zawsze relatywny wobec wartości wyznawanych przez partnerów oraz ich oczekiwań finansowych [Menestrel, 2002].

Podsumowanie

Umowa o partnerstwie publiczno-prywatnym w ujęciu heterodoksyjnym wpisuje się w główne założenia zarówno teorii wyboru publicznego, jak i teorii wyboru społecznego. Może to świadczyć o możliwości przenikania wybranych zasad finansów publicznych i finansów islamskich przy realizacji inwestycji PPP przy udziale międzynarodowych inwestorów pochodzących z różnych porządków prawnych, gospodarczych, religijnych. Dzięki stworzeniu podejścia heterodoksyjnego w PPP możliwe jest uzyskanie konsensusu pomiędzy głównymi celami: prywatnych inwestorów konwencjonalnych (tj. maksymalizacją zysku) a celami inwestorów islamskich (tj. maksymalizacją dobrobytu społecznego i zysku) oraz celami podmiotów publicznych (tj. świadczeniem usług publicznych). Jednocześnie proponowana platforma, jaką jest PPP, przenikania się obu systemów finansowych i zasad gospodarowania środkami finansowymi zapewnia wyrównanie szans realizacji takiej współpracy pomiędzy inwestorami z różnych porządków społeczno-gospodarczo-religijnych. Każdy z partnerów rezygnuje z części swoich uprawnień, inwestuje to, co stanowi

jego kluczowy kapitał i dąży do osiągnięcia stabilnych, z góry określonych wspólnych zysków w długim okresie czasu, ze szczególnym uwzględnieniem korzystnego oddziaływania współpracy na społeczeństwo.

Ze względu na nieadekwatność dotychczas funkcjonujących modeli teoretycznych, niewyjaśniających w pełni rzeczywistości oraz niewskazujących na możliwość przenikania się wybranych zasad finansów konwencjonalnych i islamskich, poszukuje się nowych, bardziej miarodajnych rozwiązań. Ujęcie heterodoksyjne PPP przedstawia rozwiązanie korzystne dla wielu rodzajów partnerów, w tym: podmiotów publicznych i społeczeństw wielokulturowych, inwestorów konwencjonalnych i islamskich oraz państw pochodzących np. z regionu Afryki Subsaharyjskiej. Jednocześnie nie jest abstrakcyjne wobec dotychczas opisywanych wybranych teorii finansów publicznych, ponieważ na powyższym przykładzie można stwierdzić, że teoria wyboru publicznego oraz teoria wyboru społecznego, w swoich kluczowych założeniach, stwarzają możliwości zrozumienia i porozumienia się teoretycznie tak różnym partnerom, jak inwestorzy publiczni, inwestorzy konwencjonalni i islamscy.

Bibliografia

- Adamek J., *Mikrofinansie islamskie – założenia, produkty, praktyka*, CeDeWu, Warszawa 2014.
- Al Qardawi Y., *Fiqh Al. Zakah, A Comparative Study of Zakah*, Vol. 1: *Regulations and Philosophy in the Light of Qur'an and Sunnah*, Scientific Publishing Centre King Abdulaziz University Jeddah, Saudi Arabia 1986, <http://islamfuture.les.wordpress.com/2010/07/qh-az-zakat-a-comparative-study-volume-i.pdf> [dostęp: 01.09.2015].
- Amartya Sen, www.noblisci.pl/1998-amartya-sen [dostęp: 15.11.2017].
- Arrow J.K., *Social Choice and Individual Values*, Wiley, New York 1951.
- Asutay M., Yilmaz I., *Constituting Islamic Social Welfare Function: An Exploration in Islamic Finance*, 2015, <http://pubdocs.worldbank.org/en/77731446655099171/pdf/P2-Isa-Yilmaz.pdf> [dostęp: 10.12.2017].
- Ekonomia dla przyszłości. Odkrywać naturę i przyczyny zjawisk gospodarczych*, www.kongres.ptc.pl/kongres/upload/files/Kongres_streszczenia_internet.pdf [dostęp: 10.12.2017].
- El-Awa M.D., *On the Political System of the Islamic State*, American Trust Publications, Indiana 1980.
- Ethica Institute of Islamic Finance, *Zakah Q&A Handbook*, 2013.
- Habib A., *Incentive – compatible profit sharing contracts: A theoretical treatment*, [w:] M. Iqbal, D.T. Llewellyn (eds.), *Islamic Banking and Finance: New Perspectives on Profit Sharing and Risk*, Edward Elgar Publishing, New York 2002.
- Kociemska H., *Partnerstwo publiczno-prywatne w ujęciu heterodoksyjnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2017.
- Kociemska H., *Ryzyko w partnerstwie publiczno-prywatnym w teorii finansów publicznych i w praktyce*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2015, nr 404.
- Kuran T., *Further reflection on the behavioral norms of islamic economics*, “Journal of Economic Behavior & Organization” 1995, Vol. 27, DOI: [https://doi.org/10.1016/0167-2681\(94\)00030-I](https://doi.org/10.1016/0167-2681(94)00030-I).
- Menestrel M. Le, *Economic rationality and ethical behavior: ethical business between vanity and sacrifice*, “Business Ethics: A European Review” 2002, Vol. 11(2), DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-8608.00272>.
- National Zakat Foundation, *What is Zakat all about?*, www.nzf.org.uk/Content/PDF/NZF_Zakat_Guide.pdf [dostęp: 10.10.2017].

- Tabash I.T., Dhankar R.S., *The Relevance of Islamic Finance Principles in Economic Growth*, "International Journal of Emerging Research in Management and Technology" 2014, Vol. 3(2).
- Wilkin J., *Teoria wyboru publicznego. Główne nurty i zastosowania*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2012.
- Williamson O.E., *The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead*, "Journal of Economic Literature" 2000, Vol. 38.
- Usami M., Qazi B., *Guide do Zakah Understanding & Calculation, Product Development & Shariah Compliance*, "Maktaba Ma'ariful Qur'an" 2010.
- Ząbkowicz A., *Współczesna ekonomia instytucjonalna wobec głównego nurtu ekonomii*, „*Ekonomista*” 2003, nr 6.

Theory of Public Choice, Theory of Social Choice and Public-Private Partnership in a Heterodox Approach

The subject of this article is the interpretation of the definition of heterodox approach to public-private partnerships (PPPs) in public choice theory and in the theory of social choice. This is the part of the author's broader research, aimed at identifying the potential convergence of selected elements from public finance theories and Islamic finance theories. PPP agreement falls into the main assumptions of both the theory of public choice and the theory of social choice. This may, therefore, provide opportunities for the transfer of selected public finances and Islamic finance to PPP investments, with the participation of international investors from different legal, economic and religious backgrounds. By creating a heterodox approach to PPPs, it is possible to achieve consistency between the main objectives of private-sector conventional investors: maximizing profitability, and the goals of Islamic investors: maximizing social well-being and profitability and the objectives of public entities: public service delivery. The article is theoretical, the basic research method was the literature studies.

Teorie wyboru publicznego i wyboru społecznego a partnerstwo publiczno-prywatne w ujęciu heterodoksyjnym

Przedmiotem niniejszego artykułu jest interpretacja ujęcia heterodoksyjnego partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) w teorii wyboru publicznego i teorii wyboru społecznego. Jest to element szerszych badań autorki, ukierunkowany na wskazanie możliwości konwergencji wybranych elementów teorii finansów publicznych i teorii finansów islamskich w projektach PPP. Umowa o partnerstwie publiczno-prywatnym w ujęciu heterodoksyjnym wpisuje się w główne założenia zarówno teorii wyboru publicznego, jak i teorii wyboru społecznego. Może to zatem świadczyć o możliwości przenikania się wybranych zasad finansów publicznych i finansów islamskich przy realizacji inwestycji PPP, przy udziale międzynarodowych inwestorów pochodzących z różnych porządków prawnych, gospodarczych i religijnych. Dzięki stworzeniu podejścia heterodoksyjnego w PPP możliwe jest uzyskanie spójności pomiędzy głównymi celami: prywatnych inwestorów konwencjonalnych (tj. maksymalizacji zysku) a celami inwestorów islamskich (tj. maksymalizacji dobrobytu społecznego i zysku) oraz celami podmiotów publicznych (tj. świadczeniu usług publicznych). Artykuł ma charakter teoretycznych rozważań. Podstawową metodę badawczą stanowią studia literaturowe pozycji polsko- i anglojęzycznych.